

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 26 (39)

Суми – 2021

**SECTION 3
CIVIL LAW AND PROCESS; FAMILY LAW;
INTELLECTUAL PROPERTY RIGHT**

**СЕКЦІЯ 3
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;
ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2021.i26.p30>

ВИЗНАЧЕННЯ ОBOB'ЯЗКІВ СПАДКОЄМЦІВ

*Гончарова Аліна В'ячеславівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет
ORCID ID: 0000-0002-9815-0394*

Як і суб'єктивні права, обов'язки, є частиною правового статусу особистості. В теорії держави і права під обов'язком розуміють встановлену законом міру належної поведінки. Особливістю обов'язків спадкоємця є те, що в момент прийняття спадщини, до спадкоємця переходить не тільки актив, але й пасив. Спадкоємець, який прийняв спадщину, відповідає за боргами спадкодавця. Здійснення права на спадкування, передусім, полягає в тому, що спадкоємець має право прийняти спадщину або відмовитись від неї. Водночас, не допускається прийняття спадщини з умовою або з будь-яким застереженням. В основі реалізації права на спадкування – воля спадкоємця. Спадкоємець вирішує прийняти спадщину чи відмовитися, виходячи з власних інтересів. Свобода відмови від спадщини також виявляється у виборі способу відмови: або на користь конкретного спадкоємця, або без зазначення такого. На момент смерті спадкодавець перестає бути суб'єктом будь-яких відносин, втрачає суб'єктивні права та обов'язки. В свою чергу, спадкоємці лише з плином законодавчо закріпленого часу набувають право власності та суб'єктивні права та обов'язки. Не можна отримати у власність в порядку спадкування тільки права, не виконавши обов'язки, що виникають з прийняттям спадщини. Не можна також перекласти виконання свого обов'язку на іншу особу для того, щоб була можливість реалізувати своє спадкове право. До спадкоємців переходять не тільки права заповідача, а й його обов'язки (транслятивне правонаступництво), навіть якщо вони не були вказані в заповіті. При універсальному правонаступництві відбувається перехід всієї сукупності прав та обов'язків спадкодавця спадкоємцю, крім тих, які тісно пов'язані з особистістю спадкодавця.

Ключові слова: спадкоємець, спадкодавець, спадщина, черги спадкування, спадкування за законом, спадкування за заповітом, права та обов'язки.

Goncharova A. Determining the responsibilities of heirs. Like subjective rights, responsibilities are part of the legal status of the individual. In the theory of state and law, duty is understood as a measure of proper conduct established by law. The peculiarity of the responsibilities of the heir is that at the time of acceptance of the inheritance, the heir passes not only the asset but also the liability. The heir who inherited the heir is liable for the debts of the testator. The exercise of the right to inherit primarily consists in the fact that the heir has the right to accept the inheritance or to refuse it. At the same time, it is not allowed to accept an inheritance with a condition or with any reservation. At the heart of the

realization of the right to inherit - the will of the heir. The heir decides to accept the inheritance, to refuse it or not to accept the inheritance, based on their own interests. The freedom to renounce the inheritance is also manifested in the choice of the method of renunciation: either in favor of a particular heir, or without specifying such. At the time of death, the testator ceases to be the subject of any relationship, loses subjective rights and obligations. In turn, the heirs acquire property rights and subjective rights and obligations only with the passage of time. It is not possible to inherit only rights without fulfilling the obligations arising from the acceptance of the inheritance. It is also not possible to transfer the performance of one's duties to another person in order to be able to exercise one's inheritance right. To the heirs pass not only the rights of the testator, but also his responsibilities (translational succession), even if they were not specified in the will, because the inheritance is a universal succession. In universal succession, the whole set of rights and responsibilities of the testator's predecessor passes to the heir, except those that are closely related to the testator's personality. In this case, all components of this set belonging to the testator are transferred to a single act.

Key words: heir, testator, inheritance, inheritance queues, legal inheritance, testamentary inheritance, rights and obligations.

Постановка проблеми. Питання щодо обов'язків спадкоємців в сучасній вітчизняній та зарубіжній цивілістиці досліджено частково. Нерідко зустрічається думка про те, що можуть передаватися речі, а не права, тому що права і обов'язки, як категорії, не мають можливості переміщатися у просторі, тому не можуть переходити від однієї особи до іншої.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичною основою для дослідження стали праці таких вітчизняних вчених, як Ю. О. Заїка, О. Є. Кухарев, С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, Є. Є. Фурса, Чабан О.М., В. Ю. Чуйкова, Я. М. Шевченко.

Цілі і завдання. Ціль дослідження полягає у формуванні нових теоретичних підходів до розуміння обов'язків спадкоємців, напрацювання процедури захисту прав спадкодавця. Завдання: - розкрити сутність поняття "обов'язки спадкоємця" та відповідальність за їх неналежне виконання, проаналізувати порядок прийняття спадщини та відмови від спадщини як способів здійснення права на спадкування.

Виклад основного матеріалу. Обов'язок – це передбачена законом або угодою сторін міра належної поведінки суб'єкта правовідносини. Цивілістична наука закріплює за спадкоємцями наступні обов'язки:

1. Обов'язок виконати заповідальний відказ. Відказ - право вимоги відказоодержувачем (особа, на користь якої необхідно виконати зобов'язання) виконання за рахунок спадщини будь-яких обов'язків майнового характеру, покладеного заповідачем на одного або декількох спадкоємців за заповітом або за законом. Відповідно ч. 1 ст. 1238 Цивільного кодексу України предметом заповідального відказу може бути передання відказоодержувачеві у власність або за іншим

речовим правом майнового права або речі, що входить або не входить до складу спадщини [1]. Таким предметом є: - передача відказоодержувачеві у власність, у володіння або у користування речі, що входить до складу спадщини; - передача відказоодержувачеві майнового права, що входить до складу спадщини; - придбання для відказоодержувача і передача йому іншого майна; - виконання для відказоодержувача певної роботи; - надання відказоодержувачеві певної послуги; - здійснення на користь відказоодержувача періодичних платежів тощо. Перелік майнових обов'язків, які можуть бути предметом заповідального відказу не є вичерпним, коло зобов'язань, які встановлюються заповідальним відказом, не обмежено, за умови, що всі ці зобов'язання - майнового характеру.

Відказоодержувач має право пред'явити до спадкоємця позов із вимогою виконання зобов'язання, що виникло внаслідок заповідального відказу. До цього часу, право відказоодержувача не може вважатися порушеним і право на позов не виникає. Отже, принцип свободи розпорядження власністю шляхом вчинення заповіту передбачає широкий обсяг правомочностей заповідача, згідно з якими, він своїм волевиявленням може вплинути на зміст спадкових правовідносин. Однак, застосування цього принципу обмежується законодавчо встановленою для окремої категорії спадкоємців гарантією, за якою, незалежно від змісту заповіту, особи, визначені в частині першій статті 1241 Цивільного Кодексу, спадкують половину частки, яка належала б їм у разі спадкування за законом [2].

2. Обов'язок виконання заповідального покладання. Заповідальне покладання - це вид заповідального розпорядження, за яким на спадкоємця покладається обов'язок вчинити певні

дії, спрямовані на досягнення суспільно корисної мети. Відповідно до ч. 2 ст. 1240 ЦК України, заповідач може зобов'язати спадкоємця до вчинення певних дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети [1]. Такий вид заповідального розпорядження отримав в юридичній літературі назву "заповідального покладення", хоча законодавчо вказаний термін не закріплений. Особливості заповідального покладення проявляються у вигляді дії як майнового так і немайнового характеру та невизначеністю суб'єктивного складу [3, с. 148].

Предмет покладання може включати в себе дві категорії дій, що мають майновий і немайновий характер. З діями, пов'язаними з майном, все досить просто: в цьому випадку спадкоємець зобов'язаний передати певну частину майна. Куди складніше з діями, які мають немайновий характер. До сих пір, чіткого визначення немає ні в законі, ні в судовій практиці, ні в працях цивілістів. Через це можуть виникнути проблеми і суперечки, коли починається виконання покладання. Тому тлумачити зміст і предмет покладання потрібно, виходячи з того, хто в підсумку виявиться одержувачем вигоди від розпорядження майном і здійснення певних дій. Незважаючи на відсутність чіткого визначення, закон встановлює цілі, якими потрібно керуватися, коли починається виконання.

3. Обов'язок прийняти спадщину одним з встановлених законом способом. Прийняття спадщини повинно бути безумовним і беззастережним. Відповідно ч. 2 ст. 1268 ЦК України спадкоємець не може прийняти лише частину спадщини і відмовитись від іншої або висунути інші умови, на яких він приймає спадщину. Чинним цивільним законодавством передбачено три звичайні способи прийняття спадщини: 1) активною поведінкою спадкоємця, шляхом повідомлення про це у відповідній формі нотаріуса або уповноважену на це посадову особу органу місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 1269 ЦК України); 2) пасивною поведінкою за визначених законом умов (ч. 3 ст. 1268 ЦК України); 3) встановленням безпосередньою нормою закону презумпції прийняття спадщини стосовно визначеного кола спадкоємців (ч. 4 ст. 1268 ЦК України) [4]. Останні способи, на думку науковців, можуть бути поєднані спільною характерною рисою - визначення правовою нормою обставин, за яких активної поведінки спадкоємця для підтвердження його волі до спадкування не потрібно: постійне проживання зі спадкодавцем на час відкриття спадщини або ж приналежність до визначеного кола спадкоємців [5].

4. Обов'язок написати заяву щодо прийняття спадщини, якщо спадкоємець постійно не

проживав зі спадкодавцем. Згідно ч. 1 ст. 1269 ЦК України, спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем, має подати нотаріусу або в сільських населених пунктах - уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування заяву про прийняття спадщини. Спадкоємці які, не є малолітніми, неповнолітніми, недієздатними, особами з обмеженою цивільною дієздатністю, а також не проживали постійно разом зі спадкодавцем на момент його смерті можуть реалізувати своє право на спадкування шляхом подачі заяви про прийняття спадщини. Заяву підписує виключно спадкоємець, заяви про прийняття спадщини складені від імені спадкоємців їх представниками, що діють на підставі довіреностей не приймаються. Подати заяву про прийняття спадщини можливо прибувши до нотаріуса особисто або відправивши його поштою. Якщо заява, на якій справжність підпису спадкоємця не засвідчена, надійшла поштою, вона приймається нотаріусом, заводиться спадкова справа, а спадкоємцю повідомляється про заведення спадкової справи і необхідність надіслати заяву, оформлену належним чином (справжність підпису на таких заявах має бути нотаріально засвідченою), або особисто прибути до нотаріуса за місцем відкриття спадщини (п. 3.5. гл. 10 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України) [5].

5. Обов'язок подати заяву про відмову від спадщини нотаріусу або уповноваженій особі. Відповідно ч. 1 ст. 1273 ЦК України, спадкоємець за заповітом або за законом може відмовитися від прийняття спадщини протягом строку, встановленого ЦК України. Заява про відмову від прийняття спадщини подається нотаріусу або в сільських населених пунктах - уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини в межах строку прийняття спадщини. Відмовитися від спадщини можливо і після закінчення шести місяців, але тільки в судовому порядку. Якщо буде доведено, що спадкоємець пропустив строк для відмови з поважної причини, коли у нього не було можливості для правового оформлення своєї відмови, тоді суд може визнати спадкоємця таким, що відмовився від спадщини. Пропущений строк для відмови від спадщини не завжди можливо відновити. На практиці часто виникають ситуації, коли таке відновлення строку неможливо. Важливо, щоб у спадкоємця дійсно не було можливості вчасно написати відмову від спадщини, оскільки доведеться суду обґрунтувати причину пропуску строку, встановленого для

відмови, наприклад, фізичну неможливість за станом здоров'я направити відмову від спадщини нотаріусу або в зв'язку з перебуванням у відрядженні, експедиції. У ЦК України не розкривається поняття "поважні причини" пропущення строку для подання зави про прийняття спадщини [6]. Незнання норм спадкового законодавства, як і нетривалі проблеми зі здоров'ям, судом не враховуються. Також доведеться обґрунтувати і причини відмови від спадщини. Такі пояснення, як «передумав» або «не знав, що у спадкодавця великий борги в банку» або «тягар утримання майна виявилось важким», не будуть визнані судом поважними. Відмова від спадщини на користь інших спадкоємців змінює коло закликаних до спадкування осіб [7, с. 129].

6. **Обов'язок відповідати за боргами спадкодавця.** В силу положень статті 1282 ЦК України у спадкоємців із прийняттям спадщини виникає обов'язок задовольнити вимоги кредитора спадкодавця за зобов'язаннями, які існували на час відкриття спадщини. За приписами частини другої статті 1282 ЦК України вимоги кредитора спадкоємці зобов'язані задовольнити шляхом одноразового платежу, а тому таке зобов'язання спадкоємців може бути грошовим. За змістом норми статті 625 ЦК України закону нарахування інфляційних втрат на суму боргу та трьох процентів річних входять до складу грошового зобов'язання і вважаються особливою мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання [8]. Смерть боржника не є обставиною, що тягне дострокове виконання його зобов'язань спадкоємцями. Наприклад, спадкоємець боржника за кредитним договором зобов'язаний повернути кредитору отриману спадкодавцем грошову суму і сплатити відсотки на неї в розмірі та на умовах, які передбачені договором позики; сума кредиту, наданого спадкодавцеві для особистого, сімейного, домашнього чи іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, може бути повернута спадкоємцем достроково повністю або частинами за умови повідомлення про це кредитора, якщо кредитним договором не встановлено термін повідомлення; сума кредиту, наданого в інших випадках, може бути повернута достроково за згодою кредитора. Терміни позовної давності за вимогами кредиторів спадкодавця продовжуються в тому ж порядку, що і відкриття спадщини. Вимоги кредиторів можуть бути пред'явлені протягом решти строку позовної давності, якщо цей строк почав діяти з моменту

відкриття спадщини. За вимогами кредиторів про виконання зобов'язань спадкодавця, строк виконання яких настав після відкриття спадщини, строки позовної давності обчислюються в загальному порядку.

7. **Обов'язок відшкодувати необхідні витрати,** зумовлені передсмертною хворобою спадкодавця, витрати на поховання, включаючи необхідні витрати на оплату місця поховання спадкодавця, витрати на охорону спадщини та управління нею, а також витрати, пов'язані з виконанням заповіту. Оскільки з моменту відкриття спадщини і до її прийняття має пройти певний термін, протягом якого вона залишається ніби без господаря, виникає необхідність в охороні спадкового майна [9, с. 260]. Метою вжиття заходів щодо охорони спадкового майна, є його збереження до прийняття спадщини спадкоємцями [10, с. 125]. Виходячи з інтересів, які актуальні при охороні спадкового майна, можна встановити тих осіб, які вправі ініціювати вжиття заходів щодо його охорони, а саме: спадкоємці, відказоодержувачі та кредитори. При цьому важко погодитися з тим положенням, що ініціатива щодо вжиття заходів щодо охорони спадкового майна може виходити від нотаріуса або органів місцевого самоврядування. Тут пропонується розуміти, що вжиття таких заходів має починатись з отримання певної інформації: про смерть особи; належність такій особі майна, що потребує охорони. В цьому випадку нотаріус та інші особи будуть зобов'язані вжити заходів до охорони спадкового майна [11, с. 620].

Висновки. Обов'язок - це міра належної поведінки спадкоємця в спадкових відносинах. Обов'язок характеризується категоричністю. Обов'язок і суб'єктивне право у правовідносинах перебувають у нерозривному зв'язку один з одним. Суб'єктивному праву спадкодавця відповідає обов'язок спадкоємців, наприклад, зробити щонебудь на користь особи, зазначеного в заповіті, для того, щоб отримати спадок. Як було зазначено раніше, загальне правило у спадкових відносинах стосовно спадкоємця, стосується того, чи прийме або не прийме спадщину. Після того як спадкоємець розібрався з цим правом і прийняв спадщину, автоматично виникають обов'язки щодо прийнятого права. Підводячи підсумок, слід зазначити, що обов'язки спадкоємця можуть мати майновий і особистий немайновий характер. Головне, щоб ці правила не порушували невід'ємні права і обов'язки спадкоємця, передбачені КУ, ЦК та іншими нормативно-правовими актами.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 року. № 435-IV. Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.01.2021).
2. Рішення Крюківського районного суду від 06.06.2019 р., судова справа № 537/313/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82323216> (дата звернення: 10.01.2021).
3. Кухарев О. Поняття та юридична природа заповідального покладення. Проблеми цивільного та господарського права. 2010. № 1(60). С. 144-153.
4. Федорич І.А. Здійснення права на спадкування за цивільним законодавством: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Прикарпатський нац. університет ім. Василя Стефаника. Львів, 2018. 236 с.
5. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: затв. Наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12> (дата звернення: 15.01.2021 р.).
6. Чабан О.М. Правові наслідки пропущення строку для прийняття спадщини. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки. 2018. Вип. 7. URL: file:///D:/__My_documents/Downloads/nvlkau_2018_7_38.pdf (дата звернення: 12.01.2021 р.).
7. Федорич І. Поняття та правові наслідки відмови від прийняття спадщини за цивільним законодавством України. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2017. № 4. С. 128-131.
8. Право вимоги кредитора до спадкоємців про стягнення у межах вартості спадкового майна грошових коштів на підставі статті 625 ЦК України). Постанова Верховного Суду від 05 лютого 2020 року у справі № 564/721/16-ц (№ 61-1654св19). URL: <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Prezentatsiia.pdf> (дата звернення: 05.01.2021 р.).
9. Щодо практики укладання договорів на управління спадщиною: Лист Міністерства юстиції України від 4 жовтня 2005 року № 31-32/1694. Бюлетень законодавства і юридичної практики України. 2008. № 4. С. 260-263.
10. Піцик Х.З. Правовий статус спадкоємців при спадкуванні за законом. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. 2018. №5(17). С. 124-132.
11. Дзера О. В., Боброва Д. В., Довгерт А. С. Цивільне право України: підручник: у 2 кн. / ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 640 с.